

Király Júlia, alelnök, Magyar Nemzeti Bank

Az Európai Központi Bank és az Osztrák Nemzeti Bank közös konferenciája

Bécs, 2011. május 12.

Koordináció, hatékonyság és integráció a kísértékű fizetésekben

(fordítás)

Hölgyeim és Uraim,

Megtiszteltetés számomra, hogy magyar jegybankárként meghívást kaptam ebbe a panelbe és képviselhetem az euroövezeten kívüli EU tagállamokat. Talán jogosan feltételezem, hogy meghívásom bizonyos mértékig kapcsolódik ahhoz a tényhez, hogy 2011 első félévében Magyarország látja el az EU elnökséget. Hozzászólásomban három fő témakörre: az irányításra, a hatékonyságra és az integrációra szeretnék koncentrálni. Elsősorban a magyar fejleményekről kívánok szólni és szeretném Önöknek bemutatni, hogy a legtöbb magyar fejlemény szorosan kapcsolódik az európai kérdésekhez.

Koordináció

Engedjék meg, hogy elsőként a koordináció kérdésköréről beszéljek, legelőször madártávlatból. Véleményem szerint egy olyan hálózati piacon, mint a pénzforgalmi piac, a közintézményeknek egyértelmű felelősségük van a közjó elősegítésében. Ne legyünk szégyenlősek beismerni azt sem, ha ez csak szabályozással érhető el.

Nagyon fontos, hogy a pénzforgalmi piac, a pénzforgalmi fejlesztések koordinációja olyan legyen, ami garantálja az összes érintett bevonását. Amennyiben ez önmagában nem valósulna meg, úgy jegybanki vagy közpolitikai beavatkozásra van szükség.

Rendkívül fontos megtalálni azt a megfelelő koordinációs modellt, amivel nemzeti szinten irányítani lehet a kísértékű fizetési piac fejlődését. A legtöbb országban, Magyarországot is beleértve, a jegybankok és a banki közösségek pénzforgalmi tanácsot vagy más hasonló fórumot hoztak létre a pénzforgalmat érintő kérdések megvitatására. Ideális esetben e fórumok a piaci szereplők (a keresleti és a kínálati oldal, azaz a pénzforgalmi szolgáltatók és a felhasználó ügyfelek) és a szabályozók részvételével működnek.

A felhasználó ügyfelek bevonása sokkal nehezebb, mint a szolgáltatóké, mivel a felhasználók köre lényegesen szélesebb és sokszínűbb, mint a szolgáltatóké. Az ügyfelek közé a lakossági fogyasztók, a kereskedők, a nagyvállalatok, a kis- és a közép vállalatok és az állami intézmények tartoznak. Észre kell ugyanakkor vennünk, hogy a felhasználó ügyfelek csoportja sem homogén, és általában nincs egyetlen közös szakmai szövetségük.

Ezért tehát a központi bankoknak kulcsszerepük van a pénzforgalmat érintő kérdések irányításában. Képviselniük kell a fogyasztói érdekeket, és az egész társadalom, a közjó érdekében összhangban kell tevékenykedniük. A központi bankoknak a társadalmi jólétért kell cselekedniük, nem szabad a bankrendszer rövidtávú érdekeinek foglyává válniuk. Azért említem ezt, mert az EU elnökségi munkánk során néha olyan benyomásunk volt, hogy egyes központi bankok inkább banki közösségük rövid távú érdekeit, mint a végfelhasználók érdekeit képviselik.

A központi bankoknak közpolitikai szempontokra is tekintettel kell lenniük döntéshozataluk során, mivel a piaci mechanizmusok egyedül nem biztosítják a maximális társadalmi jólét elérését. Rendkívüli esetekben, a központi bankoknak „jóindulatú diktátorként” erkölcsi ráhatáson vagy kötelező érvényű jogi szabályozáson keresztül kell támogatniuk és kikényszeríteniük a közjó elérését. Ahhoz, hogy a központi bankok képesek legyenek a közérdeket szolgálni, egyidejűleg kell kezdeményezőkné, koordinátoroknak,

katalizátoroknak, szabályozóknak és ellenőröknek lenniük, azaz az irányító székben kell helyet foglalniuk.

Szeretném hangsúlyozni, hogy nem szabad elefánt módjára viselkednünk a porcelánboltban, amit néha megtesznek a szabályozók. A piaci erők működését nem szabad korlátozni, kivéve, ha ez a közös érdekében feltétlenül szükséges.

A SEPA folyamat jó példa arra, hogy néhány esetben a piaci koordináció és az önszabályozás az érintettek rövidtávú üzleti érdekei miatt nem elegendő.

Történeti visszatekintéssel megállapíthatjuk, hogy az Európai Fizetési Tanács, 9 éves története során, képes volt magas színvonalú szabványok és ajánlások kialakítására és elfogadására számos fizetési mód pl. SEPA átutalások, SEPA beszédések és kártyás tranzakciók, stb. esetében.

A SEPA átutalás a szabályozók közvetlen bevonása nélkül került bevezetésre 2008-ban, de a SEPA beszédés elindulásához már az Európai Bizottság és az Európai Központi Bank közös állásfoglalására volt szükség, a beszédésekhez kötődő bankközi jutalékok megfelelő üzleti modelljének egységes rögzítése érdekében. A SEPA átutalásra és beszédésre való lassú átállás és a végdátumra vonatkozó effektív önszabályozás hiánya miatt azonban újból a jogalkotó közreműködésére van szükség. Ez alkalommal azért, hogy az Európai Unió kötelező érvényű szabályozást fogadjon el az átutalások és a beszédések végdátumára (végdátumaira).

A Bizottság 2010 végére dolgozta ki e szabályozásra vonatkozó javaslatát. Az európai intézményekkel és a tagállamokkal együttműködve a magyar elnökség keményen dolgozik azon, hogy megtalálja a kompromisszumot a szabályozásra vonatkozó javaslat ügyében. A magyar elnökség nagyon komolyan veszi az átállás elősegítését, és az európai felelősség szellemében jár el az ügyben. Reményeink szerint a Tanácsban június végére elérhető az „általános megközelítés”, és a munka a trialógus keretében a soron következő lengyel elnökség alatt folytatódhat tovább.

„Déja vu” érzésünk volt, amikor a napközbeni elszámolási projektről folyó magyarországi tárgyalásokat néztük, mert lényegében ugyanaz történt, mint a SEPA folyamatban. A magyar bankok technikai szempontból támogatták a napközbeni elszámolások bevezetését, de üzleti szempontból nem. Maguk a bankok is szabályozást sürgettek, de nem örültek annak, amit végül kaptak.

5 évvel ezelőtt az MNB a jelenlegi T+1 napos elszámolás rövidítését és az új európai (SEPA) szabványokon alapuló napközbeni elszámolást javasolta. A fő motivációs tényezők közé tartozik (i) a vállalati szféra egyértelmű igénye a napon belüli (közel valós idejű) elszámolásra, (ii) a valós idejű bruttó elszámolási rendszer (RTGS) kísértékű fizetésekre való alkalmatlansága, valamint (iii) a bankok közötti korlátozott verseny, ami a széles körben használt bankon belüli (on-us) műveletekből ered, amelyek valós időben teljesülnek és a vállalatok azon banki gyakorlatán alapulnak, hogy azok számos bankban, főleg néhány nagybankban tartanak számlát. Tanulmányokat készítettünk a likviditáskezelés változásáról, a költségekről, stb., de a projekt előkészítésére fordított 5 éves időszak nagy részében a magyar banki közösség vonakodott elindítani a napon belüli elszámolási rendszerre irányuló projektet.

A bankok elégedettek voltak a T+1 napos elszámolással, amivel egy (munka) napnyi kamatot (float-ot) nyertek. Kétségbe vonták az elszámolás gyorsítására vonatkozó valós ügyféligényeket. Forráshiányt jeleztek amiatt, mert rendszereiket a projekt eredményéhez kell(ett) igazítani, és arra hivatkoztak, hogy a projekt számukra nem eredményez versenyelőnyt. A SEPA átállást elvben üdvözltek, de nem akarták azt azonnal, csak „a megfelelő időpontban”, azaz akkor, amikor az euro bevezetésére közeli és reális céldátumunk lesz. Néhány bank jegybanki szabályozás mellett érvelt azért, hogy garantált legyen a megvalósítási időpont pontos betartása. Minden kész dokumentum, terv, költségelemzés és részletes specifikáció mellett is többször elhalasztották a megvalósítás tényleges kezdetére irányuló döntést.

Az MNB látva az egyes bankok közötti érdekkonfliktusokat és a bankközösség vonakodását a megvalósítás tényleges kezdetére irányuló döntés meghozatalától, amellet döntött, hogy élni fog szabályozási hatáskörével. A projekt időbeni végrehajtása ugyanis az egész társadalom és a közjó érdekét szolgálja azon keresztül, hogy megszűnik a kevéssé átlátható, float-hoz kötődő jövedelem-átcsoportosítás, és javul az ügyfeleknek nyújtott szolgáltatás minősége.

A MNB inkább a projekt napközbeni elszámolás oldalát, mint a SEPA oldalát szabályozta azzal az előírással, hogy a kedvezményezett bankjának a számláját a fizetési megbízás befogadásától számított 4 órán belül kell jóváírni. E szabály 2012. július 1-jétől lép hatályba, ami - a Fizetési Rendszer Tanács határozatának megfelelően - a magyar napközbeni elszámolási projekt megvalósításának a végső határideje.

Sikeresnek nevezhető ez a történet? Véleményem szerint igen. A bankokkal és a Giro Zrt.-vel közösen komolyan dolgozunk a projekt megvalósításán. Visszatekintve elmondhatjuk, hogy ma már sok bank örül a projekt tényleges kezdetének, és a jegybankkal azonos véleményen van az integráltabb és hatékonyabb pénzforgalom jövőképéről. Tárgyalásokat, technológiai innovációt, szabványosítást, önszabályozást és jogilag kötelező érvényű szabályozást egyaránt alkalmaztunk, és ezen túlmenően figyelemmel kísérjük a projekt megvalósítását. A végrehajtási határidőt, 2012. július 1-ét, követően pedig ellenőrizni fogjuk a szabályozás betartását.

Hatékonyság

A második témakört, a hatékonyságot, az elmúlt évek nagyon népszerű kutatási témájával szeretném kezdeni.

Az elmúlt néhány évben divatba jött, hogy a jegybankok úgynevezett *költség tanulmányokat publikálnak a fizetési módokról*. Felmerülhet az a kérdés, hogy ez jó vagy rossz divat-e. Nekem tetszik ez az új divat, mert a költség tanulmányokat egyfelől a döntéshozók felé történő kommunikáció rendkívül fontos eszközének tartom. Másrészt azért is nagyon hasznosak ezek a tanulmányok, mert képesek alátámasztani vagy megcáfolni, hogy a társadalmi jólét érdekében szükség van-e beavatkozásra a pénzforgalmi piacok működésébe.

A szabad piacgazdaságban, bizonyítani - és nem csak mondani - kell, hogy egyrészt a készpénz társadalmi költsége magasabb, mint az elektronikus fizetési módoké, másrészt a piac - az e területen megfigyelhető erőteljes externális hatások miatt - egyedül nem képes a társadalmi jólét elérésére.

Az MNB ezért csatlakozott a fizetési módok társadalmi költségének, az Európai Központi Bank által kezdeményezett, páneurópai felméréséhez. Elkészítettünk a saját elemzésünket a magyar fizetési módok költségéről. Azért tettük ezt, mert más európai országokkal összehasonlítva Magyarországon túlzott a készpénzhasználat. Magyarországon a forgalomban lévő készpénzállomány értéke a GDP kb. 8%-ának felel meg, és részben a rejtett gazdaság hatásával is szembe kell néznünk. Szisztematikusan gyűjtött és feldolgozott információkra van szükségünk a különböző fizetési módok használatáról, valamint a hozzájuk kapcsolódó költségekről a teljes fizetési lánc mentén ahhoz, hogy megalapozzuk a döntéshozatalt. Meg akartunk győződni arról, hogy az elektronikus fizetések társadalmi költsége alacsonyabb, mint a papír-, illetve készpénz alapúaké.

Ezzel egyidejűleg alaposan felmértük a magyar állami szektor fizetési szokásait, beazonosítottuk a legkevésbé hatékony területeket. Ezt azért tartottuk fontosnak, mert Magyarországon az állami szektor 30%-kal részesedik a fizetési forgalomból.

Készítettünk egy pillanatfelvételt a magyar háztartások fizetési szokásairól, és elkészítettük a magyar pénzforgalom és az azt kiszolgáló infrastruktúra (ATM elérhetőség, POS terminálok, bankfiókok, stb.) földrajzi és időtérképét. A Gazdasági Versenyhivatallal közösen elemeztük a bankközi jutalékok

mértékét a bankkártyák belföldi használata vonatkozásában, valamint a piac működésébe való beavatkozás mellett és ellene szóló érveket.

Engedjék meg, hogy megvilágítsam az említett tanulmányok főbb eredményeit és az azokból a jövőre vonatkozóan levont következtetéseket.

A pénzforgalom erőforrás-igénye Magyarországon túl magas. A társadalmi költség évente 1,38 Mrd euro (a magyar GDP 1,5%-a), és ennek majdnem 2/3-a köthető a készpénz vagy a készpénz-igényes postai műveletek (a készpénz-átutalási megbízás, a nyugellátási utalványok postai kifizetésének) használatához. Az elektronikus fizetésekkel szemben a készpénzes és a készpénzigényes postai fizetési műveletekre a viszonylag magas változó költséghányad jellemző, közvetkezésképpen egy további ilyen fizetési művelet költsége magasabb, mint az elektronikus fizetési módoknál. Egy bizonyos fedezeti pontnál az elektronikus fizetések költsége alacsonyabb lesz, mint a készpénzes és a készpénzigényes postai műveleteké. Következésképpen kizárólag a fizetési szokások változásán keresztül érhető el megtakarítás.

Évente körülbelül 380 millió euró (a jelenlegi GDP 0,41%-a) takarítható meg Magyarországon, ha a fizetési szokások megváltoznak. Olyan helyzetet feltételeztünk, amikor az összes fizetési művelet száma változatlan marad, viszont a fizetési forgalom szerkezete jelentősen különbözik a jelenlegitől, azaz erőteljes növekedés következik be az elektronikus átutalások, a csoportos beszedések és a betéti kártyák használatában. A lehetséges megtakarítás elég nagy ahhoz, hogy ne várjunk addig, amíg egyedül a szerves fejlődés hoz eredményt, és mindez arra ösztönöz bennünket, hogy kísérletet tegyünk a változási folyamat felgyorsítására és a fizetési mód-választás befolyásolására.

Magyarországon minden harmadik bejövő vagy kimenő állami fizetési művelet készpénzhez köthető. Az állami szektor készpénz alapú műveleteinek értéke a magyar GDP 17%-ának felel meg. Az állami szektor tehát nem mutat pozitív példát a hatékony fizetési módok használata terén, ami különösen jellemző a közel 3000 önkormányzatra (a bejövő és kimenő fizetésekre egyaránt), mert azok nagyon intenzíven használják a készpénzt. A megállapítás a központi költségvetésre is igaz a kifizetési oldalon. A nyugdíjak kb. 51%-a postai úton készpénzben kerül kifizetésre. Ráadásul a likviditás- és a számlakezelés decentralizált az önkormányzati szektorban.

A háztartások kb. 89%-ában van legalább 1 fizetési számla, és a háztartások kb. 85%-a rendelkezik legalább 1 fizetési kártyával, ugyanakkor legtöbbször mégis készpénzt használnak. Az elektronikus fizetési módok alacsony használati aránya főként a régi fizetési szokások továbbra is erős jelenlétével, az információ, a motiváció és részben a bizalom hiányával magyarázható. Az is előfordulhat, hogy ha meg is van a hajlandóság az elektronikus fizetésre, az infrastruktúra hiánya miatt a kártyás fizetés akadályba ütközhet. Az infrastruktúra még fejletlen, a POS terminálok telepítését vidéken jelenleg leginkább a turizmus határozza meg, míg a banki fiókhálózat egyértelműen a nagyobb városokban koncentrálódik.

A bankközi jutalék a belföldi kártyás tranzakciók értékének kb. 0,5%-a, ami magasabbnak tűnik, mint amilyen jutalék plafont a két meghatározó nemzetközi kártyatársaság (a MasterCard és a Visa) az Európai Bizottság ellenük folytatott vizsgálatainak kapcsán a határon átnyúló kártyás tranzakciókra vállalt.

A készpénzkímélő fizetések használata és a POS terminálok elterjedése is töretlenül növekszik, ugyanakkor ez a növekedési ütem kisebb, mint a kívánt mérték. A jelenlegi növekedés mellett legalább 10-15 évbe telne, hogy elérjük el az észak-európai országok jelenlegi szintjét.

A költségtanulmány eredményei alapján és a társadalmi jólét növelése érdekében az MNB aktív kommunikációba kezdett, mert semleges állásponttal nem lehetne előmozdítani a költségmegtakarítások gyors elérését. Nézetünk szerint az összes érintettnek együtt kell megkeresnie a leghatékonyabb eszközöket a fizetési szokások megváltoztatására és így a fizetési mód választásra

vonatkozó egyéni döntésbe való beavatkozásra. Az MNB ezért társadalmi párbeszédet kezdeményezett. Ennek legelső lépéseként a közelmúltban konferenciát tartott a témában a hazai pénzforgalom jelenéről és jövőjéről, ahol bemutattuk a tanulmányok eredményeit és a fizetési szokások befolyásolását célzó elképzeléseinket. Meg vagyok győződve arról, hogy az egész gazdaság számára sokkal jobb, ha a hatóság először felmér, utána elemez, és csak azokat követően szabályoz, mint ahogyan mi most tesszük. Sajnos sok példát láthatunk ennek ellenkezőjére, amikor felmérés és elemzés nélkül elsőként szabályozásra kerül sor, ami aztán káros hatásokkal jár.

Mielőtt néhány lehetséges intézkedést körvonaloznánk a magyar fizetési szokások befolyásolására, hadd vonjak párhuzamot az európai és a magyar fejlemények között. Sem a magyar kormányzati szektor, sem sok európai állami intézmény nem jár elől azon az úton, ami az előrébb mutató fizetési szerkezethez, illetve a SEPA- átálláshoz vezet. Az Európai Bizottság közelmúltbeli kommunikációjából tudjuk, hogy a SEPA átutalások aránya az összes kormányzati átutaláshoz viszonyítva 10% alatt van például Hollandiában, Olaszországban, Németországban és Franciaországban.

Ezért kijelenthetjük, hogy a közintézmények pénzforgalomban mutatott magatartása nincs összhangban a közpolitikai szándékokkal és kommunikációkkal. A közintézményeknek magukon kell kezdeni a változtatásokat.

Visszatérve a magyar helyzetre, hatalmas lehetőséget látunk az állami szektor intenzív készpénzhasználatának csökkentésére. Az ésszerűen lehetséges legnagyobb mértékben kellene az összes állami kifizetést (nyugdíjakat és szociális támogatásokat) fizetési számlára teljesíteni. Mérlegeljük a postai hálózat nagyobb bevonását és szélesebb körű elektronizálását annak érdekében, hogy javítsuk a fizetési szolgáltatásokhoz való hozzáférést. A POS terminál hálózat bővítését is támogatható célnak gondoljuk. A bankközi jutalékok mértéke feletti hatósági kontroll megteremtésének célszerűségét tovább elemezzük. A széles körben használt postai fizetési mód díjának fizető és kedvezményezett fél közötti megosztása szintén egy lehetséges eszköz, de ezt az alapszolgáltatás, villanyáram-, gáz, vízszámla, biztosítási díj, stb. átláthatóbb árazásával is el lehetne érni.

Szeretnénk megvizsgálni egy olyan elektronikus számlaküldési és fizetési rendszer kialakításának megvalósíthatóságát, ami átfogja a teljes magyar bankrendszert, és minden szolgáltató (közművek, biztosítók, stb.) és bármely fogyasztó számára nyitott. Ez szintén egy olyan terület, ami szorosan kapcsolódik az európai fejleményekhez.

Integráció

Ha beletekintek a varázsgömbömbbe, azt látom, hogy még mindig hosszú út áll előttünk a teljes integráció és egységes piac eléréséig, de szerencsés csillagállás mellett a folyamat felgyorsítható. Az átutalások és a beszédések távolról sem fedik le a teljes pénzforgalmi piacot. A kártyák és az egyéb elektronikus fizetések jelentik a jövőt, de felelőségünk van azért, hogy az egységes piac ezen szegmenseiben se engedjünk széttagoltságot.

Bizonyos bankok esetében, a határokon átnyúló optimalizálás az átalakulási folyamat hajtóereje. Ez különösen igaz Magyarországra, ahol a legtöbb magyar bank multinacionális csoportok leánybankja vagy fióktelepe, és azok csoportszintű jövedelmezőségre törekednek. Magától értetődően a határokon átnyúló optimalizálás és az a mögött meghúzódó méretgazdaságosság jobban megvalósítható, amikor azonos fizetőeszközt és szabványokat használnak abban a régióban, ahol a csoport tevékenykedik.

A határokon átnyúló műveletek hatékonysága nagyon fontos minden nyitott gazdaság számára, függetlenül attól, hogy az kicsi vagy nagy ország, illetve euroövezeti vagy euroövezeten kívüli tagállam. A régiós követelmények fontossága a SEPA megvalósulásával összhangban állandóan növekszik.

A valóban egységes piac elérésében rendkívül fontos, hogy az európai vagy a szélesebb körű nemzetközi szabványokat már az innovatív termékek felfutó szakaszában kifejlesszék és használják, és így az innováció valóban európai és ne csak nemzeti szinten valósuljon meg. Az európai hatóságok és jegybankok felelőssége egy olyan környezet megteremtése, amely elősegíti ezt a folyamatot.

El kell, hogy kerüljünk az e-fizetések széttagolódásának kialakulását, mert minden piacon, ahol ez a modell még nem épült ki, feszítő igény mutatkozik arra, hogy az érintettek valamivel előálljanak. Az érintett országok sok erőforrást takaríthatnak meg, ha egy valóban európai modellt használhatnak.

Nagyon fontos, hogy semmilyen nemzeti vagy uniós szabályozás (SEPA végdátum rendelet) ne akadályozza az innovációt és az integrációt a szabályok köbe vésésével, illetve az ország-specifikus mentesítésekkel és egyedi termékekkel.

Végezetül szeretném érinteni a pénzforgalmi infrastruktúra témakörét. Az eurokorszak küszöbén az volt a várankozás, hogy a kisértékű fizetések piacának széttagoltsága megszűnik. Néhány nemzeti elszámoló ház egyesült, néhány pán-európai elszámoló ház létrejött, de a legtöbb EU tagállamban e téren még mindig a nemzeti elszámoló házak a domináns szereplők. Meg vagyok győződve arról, hogy a SEPA szabványok használata és az interoperabilitás elérése növeli az elszámoló házak közötti versenyt, és gyorsítja a konszolidációs folyamatot, ami a méretgazdaságossághoz vezet. Amint azonban ezt elérjük, duo- vagy monopolisztikus helyzet állhat elő, és új feladatként jelentkezik az, hogyan kezeljük a nyertesek árképzését egy teljesen új környezetben.

** **

Az elhangzottakat összegezve elmondhatom, hogy meg vagyok győződve arról, hogy amennyiben az európai és a nemzeti intézmények hozzálátnak és elvégzik az előttünk álló feladatokat, akkor integráltabb és hatékonyabb európai kisértékű fizetési piacunk lesz. Rendkívül fontos, hogy értsük a közvélemény támogatásának fontosságát. Mint ahogy Abraham Lincoln monda bloomingtoni beszédében 1854. szeptember 26-án: „A közvélemény támogatásával minden sikerül. Nélküle semmi.”